

Turizam Zadarske županije

Kokić, Stjepko

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:540855>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Stjepko Kokić

Turizam Zadarske županije

Prvostupnički rad

Mentor: prof. dr. sc., Zoran Curić

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Turizam Zadarske županije

Stjepko Kokić

Izvadak: U radu se istražuje i analizira turistička djelatnost u Zadarskoj županiji pri čemu se prikazuje osnovne opće informacije o županiji, njezine geografske cjeline, povijesni razvoj turizma u Zadarskoj županiji te različiti faktori koji su utjecali i utječu na razvoj turizma županije. Analizirani su tipovi turizma koji su se razvili i za koje postoji razvojni potencijal na području županije. Prikazani su statistički podaci kako bi se odredio smjer kretanja turizma, a analizirani su i neki važni projekti koji doprinose razvoju i podizanju kvalitete turističke ponude. Na kraju je izvedena SWOT analiza turizma Zadarske županije.

29 stranica, 6 grafičkih priloga, 7 tablica, 10 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: turizam, Zadarska županija, faktori razvoja, statistika, oblici turizma

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Curić

Tema prihvaćena: 12. 4. 2018.

Datum obrane: 20. 9. 2019.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

Tourism of Zadar County

Stjepko Kokić

Abstract: The paper investigates and analyzes tourism activities in Zadar County, presenting basic general information about the County, its geographical entities, historical tourism development in Zadar County, and various factors that influenced and influence the development of tourism in the County. The types of tourism that have developed and for which there is potential for development in the county are analyzed. Statistical data are presented to determine the direction of tourism, and some important projects that contribute to the development and improvement of the quality of tourism are analyzed. Finally, a SWOT analysis of tourism in Zadar County was carried out.

29 pages, 6 figures, 7 tables, 10 references; original in Croatian

Keywords: tourism, Zadar County, development factors, statistics, types of tourism

Supervisor: Zoran Curić, PhD, Full Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 12/04/2018

Undergraduate Thesis defense: 20/09/2019

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

1. Uvod	1
2. Metodologija	3
3. Povijesni razvoj turizma u Zadarskoj županiji	3
4. Fizionomija Zadarske županije	4
5. Faktori razvoja turizma Zadarske županije	5
5.1. Atraktivni faktori.....	5
5.1.1. Prirodni faktori	6
5.1.1.1. <i>Klimatska obilježja Zadarske županije</i>	6
5.1.1.2. <i>Reljef</i>	6
5.1.1.3. <i>Flora i fauna</i>	7
5.1.1.4. <i>Hidrogeografski elementi</i>	8
5.1.1.5. <i>Zaštićena prirodna područja</i>	8
5.1.2. Društveni faktori.....	9
5.1.2.1. <i>Kulturno-povijesni spomenici, kulturne ustanove i obrazovne institucije</i>	9
5.1.2.2. <i>Ustanove za sportske i gospodarske priredbe</i>	10
5.1.2.3. <i>Festivali i manifestacije</i>	10
5.1.2.4. <i>Zabavna i sportska infrastruktura</i>	11
5.1.2.5. <i>Moderne atrakcije</i>	12
5.1.3. <i>Kombinacija prirodnih i društvenih faktora na primjeru NP Paklenica</i>	12
5.2. Komunikacijski faktori.....	12
5.3. Receptivni faktori	13
6. Oblici turizma u Zadarskoj županiji	14
6.1. Kupališni turizam	14
6.2. Kulturni turizam	14
6.3. Ruralni turizam.....	15
6.4. Nautički turizam.....	15
6.5. Kamping turizam.....	17
6.6. MICE turizam.....	18
6.7. Cikloturizam.....	18
6.8. Pustolovni turizam.....	19
7. Statistički podaci turizma Zadarske županije od 1990. do 2018.	19
8. Značajnije investicije, projekti i programi u turizmu županije	23
8.1. Putničko-trajektna luka Gaženica.....	23
8.2. Projekt „Pašman rivijera“	23
8.3. Projekt „WELCOME“	24
8.4. <i>Zadar Bike Magic</i>	24

8.5. Centar izvrsnosti Cerovačke špilje	25
9. SWOT analiza turizma Zadarske županije	25
9.1. Snage	25
9.2. Slabosti	26
9.3. Prilike	26
9.4. Opasnosti	26
10. Zaključak	26
Literatura	28
Izvori.....	28

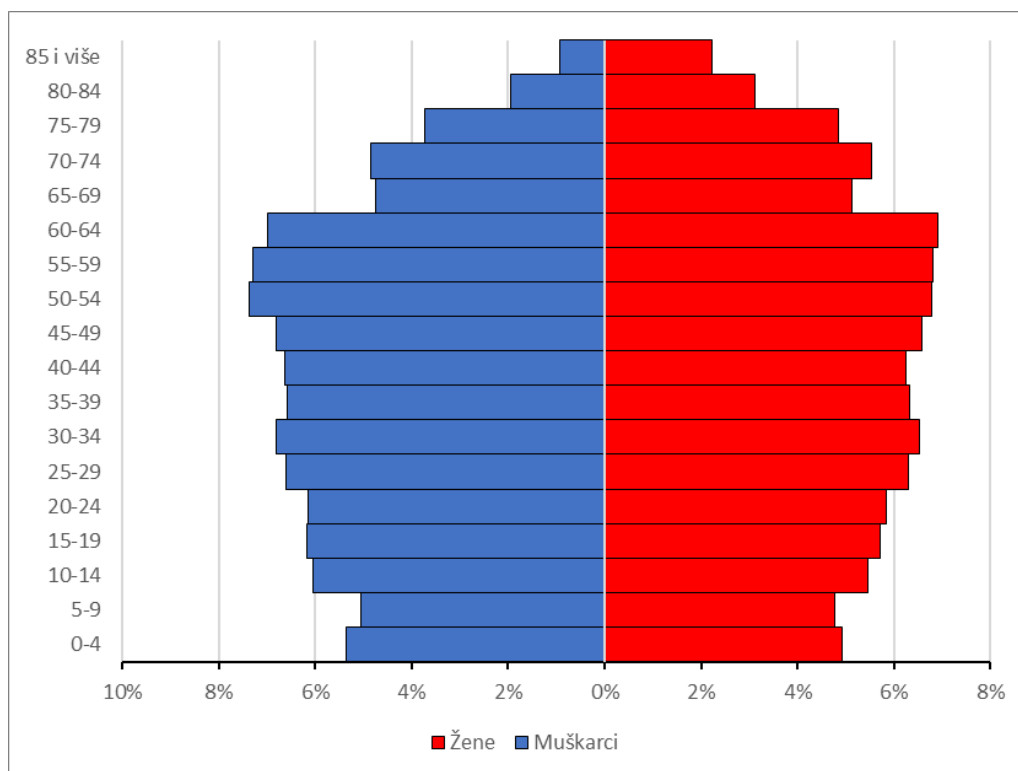
1. Uvod

U ovom prvostupničkom radu tema istraživanja je turizam na prostoru Zadarske županije. Ciljevi rada su istražiti turističku djelatnost na području županije i pri tome prikazati njezin povijesni razvoj na tom prostoru, detektirati prirodne i društvene faktore koji su razlog turističkog razvoja u prošlim, ali i budućim razdobljima, prikazati postojeće oblike turizma te oblike za koje postoji razvojni potencijal, obraditi i prikazati statističke podatke na temelju kojih se može odrediti pozitivan ili negativan smjer kretanja turizma u Zadarskoj županiji. Također, cilj je istražiti projekte i investicije koji doprinose razvoju i poboljšanju kvalitete turističke ponude u županiji. Zadarska županija ima povoljan geografski položaj kada se u obzir uzme oblik teritorija Republike Hrvatske. Pripada kategoriji primorskih županija s izlazom na Jadransko more te ima položaj na prostoru Sjeverne Dalmacije gdje obuhvaća sjevernodalmatinske otoke, južni Velebit, krajnji jug Like, dio Bukovice, Ravne kotare te obalni pojas. Zadarska županija administrativno graniči s tri primorske županije: Primorsko-goranskom, Ličko-senjskom te Šibensko-kninskom. Uz granice s drugim županijama, važno je spomenuti i državnu granicu s Bosnom i Hercegovinom u dužini od 24 km u sjeveroistočnom dijelu županije te međunarodnu granicu na moru u dužini od 83 km. Prostor Zadarske županije zauzima ukupnu površinu od 7.276,23 km² od čega se 3.643,33 km² odnosi na kopnenu površinu, a 3.632,9 km² na morsku površinu (Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, 2001). Geografski položaj joj pridaje veliku geostratešku važnost jer je čini kontaktno-spojnim prostorom koji povezuje sjever i jug Hrvatske te je od velikog značaja za odvijanje cestovnog i željezničkog prometa između sjevera i juga Hrvatske. Prometna važnost tog prostora prepoznata je još za Domovinskog rata kada je okupacijom prostora Like, južnog Velebita i Ravnih kotara koji se nalaze unutar teritorija današnjih granica Zadarske županije, teritorij Republike Hrvatske gotovo presječen na dva dijela. Administrativni ustroj županije ostvaren je kroz 34 jedinice lokalne samouprave od čega je 6 gradova: Benkovac, Biograd, Nin, Obrovac, Pag i Zadar te 28 općina: Bibinje, Galovac, Gračac, Jasenice, Kali, Kukljica, Kolan, Lišane Ostrovičke, Novigrad, Pakoštane, Pašman, Posedarje, Poveljana, Polača, Poličnik, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Stankovci, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Škabrnja, Tkon, Vir, Vrsi i Zemunik Donji (sl. 1.) (Zadarska županija, n.d.). Broj stanovnika županije iznosi 170.017 po popisu stanovništva iz 2011.g. čime je ostvaren rast od 7972 stanovnika u odnosu na popis stanovništva iz 2001.g. kada je zabilježeno 162.045 stanovnika. Uzevši u obzir podatke iz 2011. godine, gustoća naseljenosti iznosi 46,6 st/km² što Zadarsku županiju svrstava u ispodprosječno gusto naseljene županije (DZS, n.d.). Bez obzira na porast broja stanovnika u međupopisnom

razdoblju, stanovništvo županije stari, a to predstavlja razvojni problem za sve sektore pa tako i turizam zbog starenja i manjka radne snage (sl. 2.).

Sl.1. Administrativno-teritorijalni ustroj Zadarske županije

Sl.2. Dobno spolna piramida stanovništva Zadarske županije
Izvor: DZS, 2011.

2. Metodologija

Metode korištene u izradi ovog prvostupničkog rada odnose se na analiziranje raznih literaturnih izvora kao što su stručni članci i knjige te ostali tekstualni izvori kao što su publikacije, članci na internetskim stranicama, službeni dokumenti izdani od strane različitih državnih institucija ili tijela lokalne i regionalne samouprave. Osim tekstualnih izvora, u radu su korišteni i statistički podaci Državnog zavoda za statistiku u digitalnom i tiskanom obliku koji su analizirani, oblikovani i vizualizirani pomoću računalnog programa Excel. U izradi kartografskih prikaza korišten je računalni softver ArcGIS i njegova aplikacija ArcMap 10.5.

3. Povijesni razvoj turizma u Zadarskoj županiji

Razvoj turizma na prostoru županije započinje još u prvoj polovici 19. stoljeća iako je u tim počecima gotovo isključivo bio koncentriran na grad Zadar s obzirom da je predstavljao najveće i najvažnije naselje na području današnje Zadarske županije u tom razdoblju, ali i da je turistički razvoj u to doba kao i danas bio uvjetovan razvijenom prometnom mrežom kako bi destinacija bila što dostupnija emitivnim tržištima. Za početak tog razvoja zaslužno je parobrodarsko društvo Austrijski Lloyd osnovano 1833. godine sa sjedištem u Trstu koje se parobrodarskim prometom započelo baviti 1836. godine nakon nabave prvih šest parobroda. Već 1838. uvodi se dužobalna linija koja spaja Trst i Kotor s usputnim zaustavljanjima u lukama Malog Lošinja, Zadra, Šibenika, Splita, Hvara, Korčule i Dubrovnika. U početku se linija odvija jednom mjesečno zimi i dvaput mjesečno ljeti, ali zbog velikog prometa, 1853. godine ona se počinje održavati jednom tjedno (Čučić, 2006). Takva prometna povezanost dala je poticaj za razvoj hotelijerstva u gradu s obzirom da je do tada postojao samo jedan hotel s gostionicom - „Albergo al cappello nero“ pa se do kraja 19. stoljeća u Zadru izgradilo nekoliko hotela: „Hotel al Vapore“, „Hotel Pilsen“, „Zum Rapport“, „Alla città di Zara“, „Alle tre Corone“, „Alla città di Trieste“ te „Al Ghieri“ koji su svi redom bili manjih smještajnih kapaciteta. Objekti koji luksuzom i većim smještajnim kapacitetom predstavljaju značajniji iskorak u razvoju zadarskog hotelijerstva i turizma, izgrađeni su nešto kasnije: „Grand Hotel“ (1890.), „Hotel Bristol“ (1902.) te „Hotel Roma“ koji je izgrađen malo prije Drugog svjetskog rata (Turistička zajednica Grada Zadra, n.d.). U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata ubrzava se razvoj turizma zahvaljujući otvaranju zapadnim tržištima i sve većem broju stranih turista, a posljedično dolazi i do razvoja infrastrukture. Gradi se Jadranska magistrala, a ulaže se i u smještajne kapacitete kao što su hoteli, turistička naselja i kampovi. Razvojem infrastrukture, a ponajprije prometnica, turizam se širi i izvan granica grada Zadra u susjedna priobalna naselja poput Biograda, Petračana, Zatona te u ostatak županije i na otoke (Curić i dr., 2013).

4. Fizionomija Zadarske županije

Zadarska županija može se smatrati jednom od najraznolikijih hrvatskih županija s obzirom na reljefna obilježja prostora kojeg obuhvaća, a u kojeg možemo ubrojiti sjevernodalmatinske otoke zadarskog arhipelaga, priobalni pojas, Ravne kotare, dio Bukovice, jug Velebita te Ličko-krbavski prostor i Gornje Pounje. Otoci zadarskog arhipelaga mogu se svrstati u nekoliko skupina. Razlikujemo sjevernu usitnjenu skupinu kojoj pripadaju otoci Silba, Olib, Premuda, Ist, Molat, Škarda, Tun i ostali manji pripadajući otoci, zatim ugljansko-pašmanska skupina kojoj pripadaju otoci Ugljan i Pašman kao najveći u skupini te njihovi pripadajući otoci Rivanj, Sestrunj, Ošljak, Babac i Vrgada. Posljednja, dugootočka skupina, sastoji se od Dugog otoka, Rave, Iža, Zverinca, Lavdare, Katine i ostalih manjih otoka koji pripadaju ovoj skupini. Potrebno je pridodati i otok Pag s pripadajućim otokom Maunom koji ne pripadaju niti jednoj prethodno navedenoj skupini, ali čine važnu reljefnu cjelinu kao svojevrsni produžetak Ravnih kotara. Važno reljefno obilježje otoka zadarskog arhipelaga jest njihovo usporedno pružanje s obalom u više nizova međusobno odvojenih kanalima što je poznato i kao dalmatinski tip obale (Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, 2001). Priobalni pojas Zadarske županije je reljefna komponenta koja ovoj županiji daje status najrazvedenije primorske županije. U priobalni pojas možemo ubrojiti obale Podvelebitskog kanala na njegovom krajnjem jugu čije sjeveroistočne obale karakterizira strmo poniranje velebitskih padina u more zbog čega je taj priobalni pojas vrlo uzak i stiješnjen izuzev područja naselja Starigrad i Seline gdje su potoci Velike i Male Paklenice tisućljetnim odlaganjem erodiranog materijala s Velebita stvorili širu obalnu zonu. Jugozapadnu obalu kanala karakterizira krševitost i ogoljenost. Ona zajedno s obalama Novigradskog i Karinskog mora, duboko uvučenih u kopno te obalom na potezu od Paškog mosta do naselja Ljubač čini Ražanačko-karinsko sjevernokotarsko priobalje. Posljednja komponenta priobalnog pojasa jest Zadarsko-biogradsko primorje koje se proteže od Vrsa, Nina i Privlake niz obalu preko Zadra i Biograda n/m do Vranskog jezera (Magaš, 2013, preuzeto iz Blaće, 2014). Obala na potezu od Paškog mosta do Privlake najviše se ističe lijepim pješčanim plažama u uvalama i lagunama poput ninske s obzirom na to da se radi o potopljenim flišnim zonama Ravnih kotara. Ravni kotari kao reljefna cjelina zauzimaju velik dio površine županije. Protežu se u smjeru sjeverozapad-jugoistok od Ninskog zaljeva do ušća rijeke Krke i Prokljanskog jezera, a na sjeveroistoku graniče s Bukovicom. Ravni kotari su prostrana i valovita zaravan nadmorske visine koja rijetko prelazi 200 metara, na kojoj se izmjenjuju vapnenačko-dolomitne uzvisine i flišne udoline koje karakterizira dinarski smjer pružanja. Ovo područje zbog kombinacije plodnog tla, obilja vode i pogodnih klimatskih obilježja predstavlja najplodnije poljoprivredno područje sjeverne Dalmacije te jedno od

najplodnijih poljoprivrednih područja Primorske hrvatske (Blaće, 2014). Na sjeveroistoku Ravnih kotara gdje reljef postaje krševitiji i brdovit započinje prostor Bukovice koja je okarakterizirana kao područje krških visoravni i pobrđa. Bukovica je smještena između Ravnih kotara na jugozapadu, Karinskog i Novigradskog mora na sjeverozapadu, južnih padina Velebita i rijeke Zrmanje na sjeveru i sjeveroistoku te rijeke Krke na jugu (Medić, 2014). Najvažnija reljefna cjelina ovog prostora je dolina rijeke Zrmanje s pritokom Krpom, koja razdvaja bukovičko pobrđe i južne padine Velebita, a koja se u krajoliku ističe duboko urezanim kanjonom koji je na nekoliko mjesta prekinut plitkim zaravnima Bilišanskog, Bogatničkog, Krupskog i Žegarskog polja (Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, 2001). Planina Velebit je zasigurno najdominantniji reljefni oblik ne samo prostora Zadarske županije već i šireg obalnog prostora. Velebit čini prirodnu reljefnu barijeru koja odvaja priobalje te područje Bukovice i sjevernodalmatinske zaravni od unutrašnjosti, tj. Like. Velebit je jedan od triju parkova prirode koji se nalaze na teritoriju Zadarske županije, unutar kojeg se nalazi i Nacionalni park Paklenica. Osim planinskih vrhova koji na južnom Velebitu dosežu preko 1700 metara nadmorske visine, treba istaknuti kanjone Male i Velike Paklenice, kukove Tulovih greda i masiv Crnopca koji se mogu uvrstiti u najvrijednije geomorfološke oblike ne samo južnog Velebita, već Velebita u cjelini. Područje južnog Velebita ima i veliko prometno značenje s obzirom na cestovne prometne pravce koji povezuju unutrašnjost zemlje i primorje poput povijesne ceste preko prijevoja Mali Alan, državne ceste DC27 koja povezuje Gračac i Obrovac preko prijevoja Prezid te suvremene autoceste koja Velebit prijeći kroz tunel Sveti Rok. Teritorij županije u zaleđu Velebita zahvaća i ličko-krbavski prostor oko Gračaca te gornje Pounje koji su okruženi Velebitom na jugu, Ličkim sredogorjem na zapadu te Plješivicom na jugu i rijekom Unom koja čini prirodnu državnu granicu s Bosnom i Hercegovinom na sjeveroistoku. Ovaj pretežno brdovit prostor obilježava i nekoliko većih polja u kršu kao što su Gračačko, Velikopopinsko, Malopopinsko te Gubavčevo. Brojni geomorfološki oblici ovog prostora poput vrela rijeka Une i Zrmanje te Cerovačkih špilja daju ovome prostoru atrakcijsku osnovu za razvoj turističke ponude bazirane na prirodnoj baštini.

5. Faktori razvoja turizma Zadarske županije

Na razvoj turizma određenog prostora te na oblike turizma koji imaju razvojni potencijal u tom prostoru uvelike utječu elementi turističke ponude koji se mogu raščlaniti na atraktivne, komunikativne i receptivne faktore (Petrić, 2007).

5.1. Atraktivni faktori

Atraktivni elementi se mogu dodatno raščlaniti na prirodne i društvene faktore ili elemente.

5.1.1. Prirodni faktori

Prirodnim faktorima ili elementima turističke ponude smatraju se klimatska obilježja određenog prostora, njegov reljef ili geomorfološka obilježja, flora i fauna, hidrografski elementi te zaštićena prirodna područja (Petrić, 2007). „Prostor je glavni resurs turizma u kojem turistička djelatnost ostavlja vidljive tragove“ (Curić i dr., 2013, 27). Zadarska županija zauzima prostor zbog čijih se fizionomskih obilježja može smatrati jednom od najraznolikijih hrvatskih županija što joj daje izniman turistički potencijal.

5.1.1.1. Klimatska obilježja Zadarske županije

Klimatska obilježja Zadarske županije su vrlo raznolika s obzirom na njezinu fizionomiju koja se proteže od morske obale pa do planinskih vrhova viših od 1700 mnv. Uzevši u obzir klimatsku regionalizaciju Hrvatske, na području Zadarske županije možemo izdvojiti 4 tipa klime iz Köppenove klasifikacije klime. Zadarsko-biogradsko obalno pročelje i otoci zadarskog arhipelaga bez otoka Paga imaju sredozemni tip klime s vrućim i suhim ljetom – Csa (Šegota i Filipčić, 1996). Ovaj tip klime karakterizira sušni period u toplom dijelu godine gdje najsuši mjesec ima manje od 40mm oborine, a srednja temperatura najtoplijeg mjeseca je veća ili jednaka 22°C (DHMZ, 2008). Odmicanjem od obale u zaleđe, na prostor Ravnih kotara i Bukovice, te na područje otoka Paga i Podvelebitskog kanala te primorskih padina Velebita do određene nadmorske visine nailazimo na umjereno toplu vlažnu klimu s vrućim ljetom - Cfa. Cfa tip klime karakterizira izostanak sušnog razdoblja zbog ravnomjerno raspoređenih padalina tijekom cijele godine te srednja temperatura najtoplijeg mjeseca veća ili jednaka 22°C. Prostor Like obilježava umjereno topla vlažna klima s toplim ljetom - Cfb. Cfb tip klime karakterizira ravnomjerna raspoređenost padalina tijekom cijele godine, srednja temperatura najtoplijeg mjeseca niža od 22°C te srednja temperatura najhladnijeg mjeseca između -3°C i 18°C (DHMZ, 2008). Zadnji tip klime koji se može izdvojiti na području županije je snježno-šumska klima Df koja je izolirana na nekoliko manjih 'otoka' u području visokih planinskih vrhova Velebita i Plješivice uglavnom iznad 1200 mnv.

5.1.1.2. Reljef

Uz vrlo pogodna klimatska obilježja, Zadarska županija obiluje raznovrsnim reljefom koji je kvalitetan resurs za razvoj različitih tipova turizma. Velik broj otoka zadarskog arhipelaga te vrlo razvedena obala s duljinom od oko 1350 km osiguravaju i velik broj uređenih i neuređenih plaža kamenite, šljunčane ili pješčane podloge pogodnih za razvoj kupališnog turizma. Od poznatijih i atraktivnijih plaža na području županije mogu se izdvojiti uvala Sakarun na sjeverozapadnoj obali Dugog otoka, javna gradska plaža Kolovare u Zadru, plaža Dražica u

Biogradu n/M, plaža Zaton, pješčana Kraljičina plaža u Ninskoj laguni duga 3 km, plaža Prosika u Pagu te šljunkovite plaže Pakleničke rivijere (Turistička zajednica Zadarske županije, n.d.). Osim prethodno navedenih plaža koje su u manjoj ili većoj mjeri prirodne ili dodatno uređene posredstvom čovjeka te opremljene raznim zabavnim i rekreacijskim sadržajima, na području županije nalazi se velik broj ostalih plaža u urbanim ili ruralnim područjima kopna ili brojnih otoka koje su također vrijedan prostorni resurs. Iako se turistička eksploatacija prostora i očuvanje istog u ekološkom smislu često ne mogu uskladiti, na plaže se osim kao na izvor zarade može gledati i kao na sredstvo zaštite obale i obalnog ekosustava od uništavanja i degradacije koje se često provodi kroz prekomjernu urbanizaciju i betonizaciju u uskom obalnom pojasu (Komać i Kovačić, 2011). Atraktivnost otoka i priobalnog pojasa zaslužna je i za dobro iskorišten razvojni potencijal nautičkog turizma. Osim priobalnog pojasa koji svoj turistički razvoj temelji na kupališnom turizmu, na području županije dominira reljef izrazito pogodan za razvoj tzv. *outdoor* sportova koji su posljednjih godina sve popularniji. Atraktivnost zadarskih otoka, Ravnih kotara, Bukovice, Velebita te Ličko-krbavskog prostora i gornjeg Pounja doprinijela je započetom razvoju aktivnosti kao što su biciklizam, planinarenje i adrenalinski sportovi poput sportskog penjanja, alpinizma, brdskog biciklizma ili raftinga, međutim, taj potencijal nije u potpunosti iskorišten.

5.1.1.3. *Flora i fauna*

Flora i fauna predstavlja bitnu komponentu atrakcijske osnove nekog prostora kroz sportske aktivnosti, gastronomsku ponudu, ali i ljepotu krajolika destinacije. Od sportskih aktivnosti vezanih za floru i faunu može se izdvojiti ronjenje, podvodni i sportski ribolov te lovni turizam. Ovdje je vrlo važno spomenuti i aktivnost promatranja ptica koje na prostoru Zadarske županije ima nekoliko reprezentativnih lokacija na kojima se može prakticirati, a to su: sjeverozapad Vranskog jezera, područje Ninske solane i Bokanjačko blato. Važnost faune u gastronomskoj ponudi Zadarske županije bi se uglavnom odnosila na plodove mora, ali ne može se izostaviti ni uloga sitne i krupne divljači, te domaćih životinja koje obitavaju ili se uzgajaju na području županije. Važnost flore je izražena kroz izgled i atraktivnost krajolika u kojem dominiraju makija, alepski bor te autohtone vrste kao što su maslina, smokva i vinova loza. Osim što doprinose formiranju pravog mediteranskog ugođaja vrlo su važne i za obogaćivanje gastronomske ponude kao niz primarnih ili prerađenih poljoprivrednih proizvoda (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013).

5.1.1.4. *Hidrogeografski elementi*

Hidrogeografski elementi kao atrakcijska osnova i važan turistički resurs od velikog su značaja i na području Zadarske županije. U hidrogeografske elemente ubrajaju se mora, jezera, rijeke i ljekoviti izvori, a kao bitna svojstva hidrogeografskih elemenata dodatno se vrednuju njihova temperatura, boja, prozirnost, salinitet i visina valova (Petrić, 2007). Zadarska županija sa svojih 3.632,9 km² morske površine, Vranskim jezerom, dijelom jezera Štikada kod Gračaca te rijekama Zrmanjom, Krupom i Unom, raspolaže vrijednim resursima na kojim razvija kupališni, nautički te pustolovni turizam. Uski pojas mora uz obalu pogodan je za razvoj kupališnog turizma u koji se mogu ubrojiti aktivnosti poput plivanja i sunčanja. Velika morska površina pogodna je za razvoj nautičkog turizma u koji se ubrajaju aktivnosti kao što su jedrenje, krstarenje, vožnja čamcem i nautički sportovi. Unutarnje vode u koje se ubrajaju jezera, rijeke, ribnjaci, močvare, izvori te podzemne i špiljske vode također su pogodan resurs za razvoj turističke ponude u obliku krstarenja, jedrenja, vožnje čamcem i ostalih nautičkih, ali i pustolovnih sportova kao što su rafting, ronjenje ili vožnja kajakom i kanuom.

5.1.1.5. *Zaštićena prirodna područja*

Zaštićena prirodna područja predstavljaju važan atrakcijski faktor u turističkoj ponudi nekog prostora s obzirom na sadržaje koje nude. Najčešće se radi o lokalitetima ili prostorima iznimne pejzažne, kulturne, geomorfološke ili biološke vrijednosti koja u kombinaciji s širokim spektrom sadržaja i aktivnosti koje nude posjetiteljima, predstavljaju specifičan turistički proizvod (Martinić, 2010, preuzeto iz Krpina, 2015).

Na prostoru županije nalazi se sedamnaest lokaliteta i područja koja nose određeni stupanj zaštite zbog svojih vrijednih obilježja. U istraživanju koje je provedeno na razini NP Paklenica te PP Vransko jezero i Telašćica, pri čemu se vrednovalo sociodemografski profil posjetitelja, motive dolaska, karakteristike posjeta i aktivnosti u parkovima, kvalitetu parkova te zadovoljstvo ponudom parkova izdvojeni su neki važni zaključci (Krpina, 2015). Glavni motiv posjete parkova je uživanje u ljepoti i očuvanosti prirode pri čemu se to najčešće prakticira kroz aktivnost pješaćenja zbog čega je iznimno važno ulagati u infrastrukturu i informativne sadržaje kako bi se što više smanjio mogući negativni utjecaj na okoliš. To se najprije odnosi na popravak ili izgradnju pješačkih staza, izradu karata i putokaza, ali i na poboljšanje ostalih sadržaja poput sanitarnih čvorova, rekreacijskih elemenata te sadržaja za osobe s posebnim potrebama. Također, jedan od zaključaka istraživanja je kako unatoč nepostojanju izraženih pritisaka i opterećenja na dijelove parkova postoji potreba za utvrđivanjem maksimalnog kapaciteta turista na nekom području parka kako ne bi došlo do degradacije okoliša, a time i smanjenja kvalitete doživljaja i zadovoljstva posjetitelja (Krpina, 2015).

Tab.1. Zaštićena područja u Zadarskoj županiji u 2018. godini

Naziv	Kategorija	Podkategorija	Površina (km ²) na prostoru županije; (ukupna površina)	Datum proglašenja
Paklenica	Nacionalni park	/	64,4;(95,08)	19.10.1949
Kornati	Nacionalni park	/	0,43;(215,71)	13.8.1980
Kolanjsko blato-blato Rogoza	Posebni rezervat	Ornitološki	1,72;(1,75)	28.10.1988
Velo i Malo blato	Posebni rezervat	Ornitološki	4,62	28.10.1988
Saljsko polje	Posebni rezervat	Botanički	2,02	7.3.1969
Vransko jezero-rezervat	Posebni rezervat	Ornitološki	8,83	26.3.1983
Velebit	Park prirode	/	572,65;(2 035,51)	24.7.1981
Vransko jezero	Park prirode	/	48,30;(57,49)	29.7.1999
Telaščica	Park prirode	/	69,70;(69,99)	13.4.1988
Cerovačke pećine	Spomenik prirode	Geomorfološki	0	11.12.1961
Modrič pećina	Spomenik prirode	Geomorfološki	0	24.6.1986
Zeleni hrast	Spomenik prirode	Rijetki primjerak drveća	0	8.11.1957
Zrće	Značajni krajobraz	/	1,12;(3,59)	28.10.1988
Dubrava-Hanzina	Značajni krajobraz	/	4,61	28.10.1988
Kanjon Zrmanje	Značajni krajobraz	/	5,57	28.12.1964
Sjeverozapadni dio Dugog otoka	Značajni krajobraz	/	6,52	7.11.1967
Ošljak(Preko)	Značajni krajobraz	/	0,34	9.2.1985

Izvor: HAOP, Bioportal, n.d.

5.1.2. Društveni faktori

Društvenim faktorima ili elementima turističke ponude mogu se smatrati sve atrakcije stvorene od strane čovjeka u prošlosti ili sadašnjosti što se odnosi na zabavne, rekreativne, kulturne i edukativne sadržaje. U to se mogu ubrojiti kulturno-povijesni spomenici, kulturne ustanove poput muzeja, kazališta, galerija, arhiva, knjižnica te botaničkih i zooloških zbirki, zatim ustanove u kojima se odvijaju sportske i gospodarske priredbe, festivali i manifestacije, obrazovne institucije, zabavna i sportska infrastruktura (Petrić, 2007).

5.1.2.1. Kulturno-povijesni spomenici, kulturne ustanove i obrazovne institucije

Zadarska županija obiluje kulturno-povijesnom baštinom zahvaljujući tisućljetnim povijesnim zbivanjima na ovom prostoru, a velik broj kulturno-povijesnih spomenika i ustanova koncentrirana je na području zadarskog Poluotoka. Tako se mogu istaknuti Rimski forum, gradske zidine s vratima i utverdama, Narodni trg, Trg pet bunara, luka Foša, glavna ulica Kalelarga, Sfinga, perivoji Vladimira Nazora i kraljice Jelene Madijevke te velik broj sakralnih objekata od kojih su najpoznatije crkve sv. Donata, crkva sv. Šime, crkva sv. Krševana te katedrala sv. Stošije. Zadar obiluje i velikim brojem palača kao što su Kneževa palača, palača suda te palače Grisogono-Vovo, Nassis, Petrizio i Cedulin. Od kulturnih ustanova mogu se izdvojiti muzeji: Muzej antičkog stakla, Arheološki muzej Zadar, Muzej iluzija, Muzej grada

Zadra te *Narodni muzej Zadar* sa svojim prirodoslovnim i etnološkim odjelima. Od galerija treba spomenuti Galeriju umjetnina Narodnog muzeja Zadar, Arsenal, Gradska loža, Kapetanova kula, ZadArt, Caffe galerija Đina te galerija Laudato. Također treba spomenuti i zgradu zadarskog sveučilišta, objekt koji dominira u vizuri grada gledano s mora (Turistička zajednica grada Zadra, n.d.). U ostatku županije od sakralnih objekata se ističu crkva sv. Križa u Ninu, benediktinski samostan Čokovac na otoku Pašmanu i manastir Krupa na istoimenoj rijeci, a od ostalih kulturno-povijesnih spomenika ističu se ostaci templarskog grada u Vrani i Maškovića han, rimska utvrda Asseria pokraj Benkovca te mirila, svojevrzni spomenici koje je moguće naći na primorskim padinama Velebita u okolici naselja i groblja. Također su važna i povijesna središta Nina i Paga, a nikako ne treba izostaviti Ninsku i Pašku solanu koje unatoč moderniziranim proizvodnim procesima još uvijek predstavljaju važnu povijesnu, kulturnu i gospodarsku baštinu.

5.1.2.2. *Ustanove za sportske i gospodarske priredbe*

Ustanove za sportske i gospodarske priredbe čine važan segment turističke ponude, no u slučaju Zadarske županije on je ograničen samo na sportske ustanove s obzirom da u cijeloj županiji ne postoje objekti u kojima bi se održavale važnije gospodarske priredbe poput sajмова izuzev višenamjenske dvorane *Krešimir Čosić* koja se nalazi u sklopu športskog centra *Višnjik*. Od drugih sportskih ustanova mogu se izdvojiti nogometni stadion *Stanovi* i košarkaška dvorana *Jazine*.

5.1.2.3. *Festivali i manifestacije*

Zadarska županija domaćin je mnogih manifestacija i festivala iz domene sporta, kulture, vjere, gastronomije i gospodarstva. Najveći broj događanja organiziran je tijekom trajanja turističke sezone. Najbogatiji festivalima i manifestacijama je grad Zadar gdje se mogu istaknuti glazbene večeri u sv. Donatu, Zadarsko kazališno ljeto u sklopu kojeg djeluju Festival suvremene glazbe i međunarodni festival suvremenog kazališta *Zadar Snova* te Film forum Zadar. Zadarske „feštice“ i „Noć punog miseca“ predstavljaju kulturno-gastronomске festivale. Grad Nin također obiluje manifestacijama kao što su tradicionalno hodočašće na otočić Zečevo na blagdan Gospe od Zečeva, Dani zaštitnika grada Nina sv. Marcele i sv. Anselma, Ninska šokolijada te Festival Sunca i svjetlosti u crkvi sv. Križa. Na području Biograda se ističe popularni sajam nautike *Biograd Boat Show* zatim „Biograsko kulturno ljeto“ tijekom kojeg se svakodnevno održavaju razna sportska, zabavna, kulturna, ribarska, folklorna i druga događanja te „Dani Vitezova vranskih“ u Vrani (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013). U ostatku županije tijekom sezone organiziraju se brojne manje manifestacije poput festivala

klapskog pjevanja, pučkih fešti te sportskih susreta. Na području otoka bi se mogle istaknuti Kualjske ribarske noći, Saljske užance, Preška legrica, Šetemoni ugljonskih guštov i Paški ljetni karneval koje predstavljaju kulturno-gastronomski događanja dok fešta Gospe od Sniga ima vjerski karakter proslave. Na području ravnih kotara ističu se kulturno-gastronomski događanja poput Ravnokotarske fišijade, Bakanalija te Vinifesta Benkovac - festivala vina sjeverne i srednje Dalmacije. Na području Like najvažnija je „Jesen u Gračacu“, manifestacija koja okuplja i predstavlja proizvode obrtničkih i poljoprivrednih proizvođača, autohtonu gastronomsku ponudu i tradiciju tog kraja (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013). Od sportskih manifestacija najvažnije i najpopularnije su Tradicionalni susret penjača u NP Paklenici u sklopu kojeg se održava natjecanjem u brzom penjanju velikih stijena – *Big Wall Speed Climbing* zatim popularna sportska manifestacija Škraping Pašman te utrka *Wings for Life*. Obje manifestacije imaju tradiciju održavanja i međunarodno su poznate te privlače sudionike iz različitih zemalja, a obzirom na vrijeme događanja u ožujku i travnju, doprinose razvoju turizma u predsezoni.

5.1.2.4. Zabavna i sportska infrastruktura

Od zabavne infrastrukture na području Zadarske županije može se izdvojiti zabavni park Biograd smješten uz Jadransku magistralu malo južnije od samog grada, a osim njega se još mogu izdvojiti zadarski trgovački centri *City Galleria* i *Supernova* te biogradski Bure centar. Sportskom infrastrukturom najbogatiji je grad Zadar u kojem se nalaze nogometni stadion *Stanovi*, košarkaška dvorana *Jazine* te športski centar *Višnjik* u sklopu kojeg se nalazi višenamjenska dvorana *Krešimir Čosić*, zatvoreno bazensko plivalište, nogometno, rukometno, odbojkaško i košarkaško igralište, igralište za badminton, teniski tereni, atletska i trim staza, dječje igralište te park za pse. U ostatku Zadarske županije ističu se otvoreni bazen *Ilirija* u Biogradu n/M na kojem se održavaju mnogi sportski i glazbeni događaji te omanja nogometna igrališta u Pakoštanima i Biogradu, ali ozbiljnije sportske infrastrukture po uzoru na Zadar nedostaje. Jedan od tih nedostataka je nedovoljno razvijena biciklistička infrastruktura koja priječi daljnji razvoj cikloturizma na području županije. Iako područjem Zadarske županije prolazi biciklistička EuroVelo 8 – Mediteranska ruta, ne postoje namjenski izgrađene biciklističke staze već se mreža biciklističkih staza za sad još uvijek temelji na šumskim, požarnim i poljskim putevima i cestovnim prometnicama što predstavlja sigurnosni rizik za korisnike tih staza. Osim nabrojenog ističe se i velik broj sezonskih zabavno-sportskih atrakcija koje se pretežno nude u obalnom pojasu ili na plažama poput iznajmljivanja različitih vrsta plovila ili bavljenja aktivnostima poput *parasailinga*, skijanja na vodi, vožnje *jet-ski-a* ili izletničkih tura brodom.

5.1.2.5. *Moderne atrakcije*

U moderne atrakcije možemo svrstati svjetski poznate *Morske orgulje* i *Pozdrav Suncu* na zadarskoj rivi koji predstavljaju suvremena obilježja grada Zadra, a u kombinaciji s vizurama Zadarskog kanala, otoka Ugljana i Pašmana te po mnogima najljepšeg zalaska Sunca u Hrvatskoj čine jednu od nezaobilaznih lokacija za obilazak mnogim turistima.

5.1.3. Kombinacija prirodnih i društvenih faktora na primjeru NP Paklenica

Među zaštićenim prirodnim područjima Zadarske županije može se istaknuti Nacionalni park Paklenicu, kao dobar primjer kako kombinacija specifičnih značajki prostora i pridodanog sadržaja može stvoriti specifičan turistički proizvod. Ipak treba istaknuti da je NP Paklenica jedan od najposjećenijih nacionalnih parkova i zaštićenih prirodnih područja u cjelini, i to ne samo na području Zadarske županije nego i cijele Republike Hrvatske. Sukladno tome je i zaštićeno prirodno područje s najrazvijenijim dodatnim turističkim sadržajima za posjetitelje na području Zadarske županije. Osim iznimnih geomorfoloških, bioloških i kulturnih karakteristika, Paklenica nudi niz edukacijskih i rekreacijskih sadržaja koji upotpunjuju iskustvo posjetitelja. Mreža planinarskih i poučnih staza i velik broj penjačkih smjerova predstavljaju odličnu osnovu na kojoj se razvio, a i dalje se razvija pustolovni turizam. Od posebnih lokaliteta na području parka može se istaknuti špilja *Manita peć* koja je uređena za posjete uz stručno vodstvo, a koja predstavlja važan geomorfološki objekt s obzirom na strukturu i podzemnu faunu. Nadalje, prezentacijski centar 'Podzemni grad Paklenice' otvoren za posjetitelje 2016. godine predstavlja važan multimedijalni edukacijski sadržaj koji posjetiteljima pruža uvid u povijest penjanja u Paklenici, a osim male umjetne penjačke stijene, u sklopu centra se nalazi i suvenirnica te ugostiteljski objekt.

5.2. Komunikacijski faktori

Ova skupina se prvenstveno odnosi na prometnu infrastrukturu i vrste prijevoznih sredstava. Za uspjeh i razvoj turizma neke destinacije ili šireg prostora izuzetno je važna dobra prometna povezanost s emitivnim tržištima neovisno radi li se o cestovnom, zračnom, željezničkom ili pomorskom prometu. Bolja prometna povezanost doprinosi atraktivnosti područja jer pojednostavnjuje i skraćuje vrijeme putovanja. Zadarska županija se može pohvaliti odličnom prometnom infrastrukturom i povezanošću s emitivnim tržištima. Izuzetno dobra cestovna prometna mreža međusobno povezuje ne samo različite dijelove županije, već i županiju u cjelini s ostatkom Hrvatske, ali i Europe. Od cestovne prometne infrastrukture se najviše ističe moderna autocesta A1 koja prolazi velikim dijelom Zadarske županije, a koja od 2007. godine ima i direktan spoj s lukom Gaženica putem brze ceste koja povezuje spomenutu luku i čvor

Zadar 2 na autocesti A1. Osim cestovnog prometa, veliku ulogu ima i zračni promet sa svojim glavnim čvorištem, zračnom lukom Zadar. Tijekom cijele godine je povezana redovnim linijama s domaćim zračnim lukama u Puli i Zagrebu, a u ljetnim mjesecima turističke sezone dolazi do višestrukog povećanja broja sezonskih letova i putnika (Zadar airport, n.d.). Osim cestovnog i zračnog, važan je i pomorski promet na lokalnim otočnim i dužobalnim brodskim, brzobrodskim i trajektnim linijama te sezonskoj međunarodnoj trajektnoj liniji za Anconu u Italiji (Jadrolinija, n.d.). Osim prethodno spomenutih oblika prometa treba spomenuti i željezničku prometnu infrastrukturu kojom je Zadar preko Knina povezan s ostatkom hrvatske željezničke mreže. Nažalost, ovaj oblik prometa nema preveliku ulogu na povezivanju Zadarske županije s ostatkom Hrvatske te drugih zemalja zbog rijetkog voznog reda, vrlo skupih cijena prijevoza te vrlo dugotrajnog putovanja s obzirom na to da se prijevoz od Knina do Zadra obavlja autobusom.

5.3. Receptivni faktori

Receptivne faktore se može podijeliti na faktore u užem i širem smislu. Faktori u širem smislu predstavljaju objekte i službe koji posredno služe turistima, kao što su trgovine, servisi ili komunalna infrastruktura. Faktori u užem smislu predstavljaju ugostiteljske objekte koji se bave smještajem gostiju te pružanjem usluga hrane i pića (Petrić, 2007). Ugostiteljski objekti kategoriziraju se po vrstama i organizirani su u skupine. U ovom poglavlju razmatrati će se objekte iz skupina hoteli, kampovi i luke nautičkog turizma. U skupinu hotela se ubrajaju hotel baština, difuzni hotel, hotel (s depandansom), aparthotel (s depandansom), turističko naselje, turistički apartmani (dvije do četiri zvjezdice), pansion, integralni hotel, lječilišne vrste i hotel posebnog standarda. U skupinu kampovi se ubrajaju kamp (dvije do pet zvjezdica) i kamp odmorište dok se u skupinu luke nautičkog turizma ubrajaju sidrište, privezište i suha marina koji su bez kategorije te marine koje se kategoriziraju zvjezdicama od 2 do 5. Zadarska županija se može pohvaliti velikim brojem navedenih smještajnih kapaciteta, ali potrebno je dodatno poraditi na njihovoj kvaliteti kako bi se podignula njihova kategorizacija. U tablici (tab. 2.) je prikazan broj objekata iz skupine hoteli na području Zadarske županije, a objekti iz skupina kampovi (tab. 5.) i luke nautičkog turizma (tab. 3. i 4.) su prikazani u idućim poglavljima.

Tab.2. Objekti iz skupine hoteli na području Zadarske županije u 2018. godini

Objekti iz skupine Hoteli	
Vrsta	Broj
Hotel baština	4
Difuzni hotel	1
Hotel (s depandansom) 2-5*	46
Aparthotel (s depandansom) 2-5*	3
Turističko naselje 2-5*	5
Turistički apartmani 2-4*	2
Pansion – kat. standard i komfor	/
Integralni hotel ¹	1
Lječilišne vrste	0
Hotel posebnog standarda	0

¹kao vrsta ne označava se kategorijom, nego se sastoji od objekata kojima su utvrđene kategorije od tri do pet zvjezdica

Izvor: Ministarstvo turizma, 2019.

6. Oblici turizma u Zadarskoj županiji

Definiranje oblika ili vrsta turizma je pitanje koje ovisi o mnogo faktora i kriterija po kojima se to definiranje ili klasifikacija provodi. Popularnija metoda je određivanje oblika ili vrsta turizma prema motivaciji dolaska u destinaciju. Motivi dolaska se mogu dodatno raščlaniti na primarne i sekundarne (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013).

6.1. Kupališni turizam

Kupališni turizam se zahvaljujući dugačkoj i atraktivnoj obali kopna i otoka Zadarske županije počeo razvijati unatrag nekoliko desetljeća. Kao oblik masovnog turizma još uvijek predstavlja okosnicu turističke ponude u većem dijelu županije, a to je pogotovo izraženo na otocima zbog manjka drugih oblika turističke ponude. Ovaj oblik turizma je s obzirom na klimatske uvjete vrlo sezonalan i koncentriran unutar ljetnih mjeseci što za posljedicu ima velik pritisak na ekosustav, usluge i funkcije u uskom obalnom pojasu (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013).

6.2. Kulturni turizam

„Kulturni turizam se ne svodi samo na posjećivanje muzeja i građevina, nego je to konzumiranje načina življenja destinacije“ (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013, 185). Kulturni turizam kao oblik turizma u kojem su motivacije turista usmjerene posjećivanju kulturnih i sakralnih znamenitosti, kulturnih ustanova, kulturnih događaja i manifestacija te edukaciji i upoznavanju kulturnih značajki i običaja destinacije ima veliki potencijal na području Zadarske županije. Unatoč velikom potencijalu, istraživanje koje je provedeno u sklopu izrade Glavnog plana razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023. pokazalo je kako je kulturni turizam glavni motiv dolaska za svega 3 % ispitanika. Kao glavne nedostatke,

ispitanici su naveli lošu prezentaciju kulturno-sakralne baštine, kvalitetu označavanja znamenitosti, raznolikost kulturnih manifestacija, kvalitetu informacija o kulturnim i zabavnim događanjima (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013).

6.3. Ruralni turizam

Oblik turizma koji se odvija u ruralnim područjima po kojima je i dobio ime, a uključuje provođenje vremena u mirnom i netaknutom seoskom okružju uz domaću hranu i upoznavanje tradicije i kulture rada seoskog domaćinstva što znači da ovaj oblik turizma predstavlja specifičan turistički proizvod nastao kombinacijom dvaju gospodarskih sektora – poljoprivrede i turizma (Svržnjak i dr., 2017). Među aktivnostima koje su u ponudi mnogih ruralno-turističkih gospodarstava mogu se izdvojiti sudjelovanje u poljoprivrednim poslovima poput vinogradarstva i vinarstva, maslinarstva, povrćarstva i voćarstva te stočarstva, usluge kušanja proizvoda, sakupljanje ljekovitog i aromatičnog bilja, kuharske prezentacije, prezentacije starih običaja i vještina te branje gljiva i drugih šumskih plodova (Svržnjak i dr., 2017). Raznolikost Zadarske županije, kako reljefna i klimatska, tako i ona tradicijska i običajna, ponovno dolazi do izražaja i u slučaju ponude u ruralnom turizmu. Razne poljoprivredne kulture, tipovi stočarstva i način života te kultura i tradicija koje se razlikuju od otoka zadarskog arhipelaga preko Ravnih kotara i Velebita do Like, odlične su podloga za razvoj ruralnog turizma u gotovo svakom kutku županije. Prema podacima Nacionalnog kataloga ruralnog turizma u izdanju Hrvatske gospodarske komore, na području Zadarske županije koja u katalogu nosi naziv regija Dalmacija-Zadar, nalazi se 7 registriranih ruralno-turističkih gospodarstava od kojih 5 nudi i usluge smještaja. Usporedbom podataka za ostale dalmatinske regije odnosno županije, dolazi se do spoznaje da je na području Zadarske županije registrirano najmanje takvih gospodarstava. Na primjer, regija Dalmacija-Šibenik ima registriranih 20 takvih gospodarstava, regija Dalmacija-Split 15, a regija Dalmacija-Dubrovnik čak 39 (HGK, 2015).

6.4. Nautički turizam

S obzirom na dužinu, razvedenost i atraktivnost obale kopna i otoka Zadarske županije za očekivati je razvijen nautički turizam. Najvažniji receptivni elementi u nautičkom turizmu su luke nautičkog turizma u koje se ubrajaju sidrišta, privezišta, marine raznih kategorija te nerazvrstane luke. Broj luka nautičkog turizma prikazan je po vrstama za posljednjih 11 godina u niže navedenoj tablici (tab. 3.).

Tab.3. Broj luka nautičkog turizma po vrstama u Zadarskoj županiji od 2008. do 2018. godine

Vrsta	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Sidrište	7	7	8	9	7	9	11	22	30	32	25
Privezište	9	9	8	3	2	3	2	2	2	2	2
Suha marina	-	-	-	1	2	3	5	4	4	4	4
Marina I. kat.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Marina II. kat.	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Marina III. Kat.	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Marina kateg. i označena sidrima	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nerazvrstane luke nautičkog turizma	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukupno	24	24	24	21	19	23	26	36	44	46	39

Izvor: DZS, 2008.-2018.

Iz podataka je vidljivo kako se najviše mijenjao broj sidrišta koji je najviše narastao te je 2017. u županiji bilo registrirano njih 32. To je također godina s najviše registriranih luka nautičkog turizma raznih oblika, njih 46. Od ostalih vrsta luka nautičkog turizma smanjio se broj privezišta, povećao broj suhih marina, a broj marina II. i III. kategorije ostao je isti. Na području županije trenutno nedostaje marina I. kategorije koja nautičarima nudi najvišu razinu usluge. Nautički turizam je rastuća i visoko profitabilna niša jer se radi o gostima koji troše više od prosjeka, a i sam tip turizma zahtjeva cijeli niz popratnih usluga poput ugostiteljstva, prometa, trgovine, usluga čuvanja i održavanja plovila što generira nova radna mjesta te doprinosi ekonomskom razvoju destinacije (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013). Promatranjem podataka iz 2018. godine koji su prikazani u niže navedenoj tablici vidljivo je kako se na području županije nalazi 27 % hrvatskih luka nautičkog turizma s 28 % udjela u ukupnoj površini akvatorija luka, 23 % udjela u ukupnom broju vezova, 18 % mjesta za smještaj plovila na kopnu s 20 % udjela u ukupnoj površini prostora na kopnu, 21 % od ukupnog broja plovila na stalnom vezu, 17 % od ukupnog broja plovila u tranzitu te se ostvaruje 21 % prihoda od raznih vrsta usluga koje se nude u lukama nautičkog turizma. Usporedbom podataka iz ostalih županija može se zaključiti kako Zadarska županija po broju luka nautičkog turizma, površini akvatorija tih luka te ukupnoj površini prostora na kopnu zauzima 1. mjesto. Po ukupnom broju vezova, broju mjesta za smještaj plovila na kopnu i broju plovila na stalnom vezu zauzima 2. mjesto, a po broju plovila u tranzitu i ostvarenim prihodima od usluga u lukama nautičkog turizma zauzima 3. mjesto. Analizirajući te podatke primijećeno je da glavnog konkurenta predstavlja Šibensko-kninska županija. Prostora za daljnji razvoj svakako ima, pogotovo kada

se uzme u obzir da županija po kapacitetima nautičkih luka zauzima 1. mjesto, a po prihodima tek 3. mjesto.

Tab.4. Usporedba broja luka nautičkog turizma Zadarske županije i Republike Hrvatske u 2018. godini

	Zadarska županija	Republika Hrvatska	% u odnosu na RH
Broj luka nautičkog turizma	39	142	27%
Površina akvatorija luka (u m ²)	1 155 124	4 075 400	28%
Broj vezova, ukupno	3 908	17 274	23%
Broj mjesta za smještaj plovila na kopnu	871	4 780	18%
Ukupna površina prostora na kopnu (u m ²)	147 638	745 453	20%
Broj plovila na stalnom vezu (u moru i na suhom)	2 807	13 617	21%
Broj plovila u tranzitu	32 492	194 164	17%
Ukupni prihodi (u tis. kn)	175 669	856 550	21%

Izvor: DZS, 2018.

6.5. Kamping turizam

Kamping turizam predstavlja oblik turizma koji je među bolje razvijenima na području Zadarske županije s obzirom na razvojne predispozicije. Kamping turiste obilježava veća pokretljivost u odnosu na druge turiste, ali je u ovom obliku turizma također izražena sezonalnost zbog ovisnosti o vremenskim uvjetima (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013). Prostori predviđeni za kampiranje dijele se na kampove koji se kategoriziraju u rasponu od 2 do 5 zvjezdica sukladno obveznim uvjetima koje zadovoljavaju i dodatnim uslugama koje pružaju te kamp odmorišta gdje se pružaju usluge kampiranja za kraći odmor u vlastitoj kamping opremi (Ministarstvo turizma, 2016). Na području Zadarske županije nalazi se ukupno 100 kamping objekata koji su prikazani u tablici (tab. 5.) iz koje je vidljivo kako su na području županije zastupljeni kamping objekti svih vrsta i kategorizacija, ali i kako oni u najvećem broju pripadaju niskim kategorijama. To pokazuje kako postoji još dosta prostora za podizanje kvalitete i dopunjavanje usluga i sadržaja kampova s područja Zadarske županije.

Tab.5. Broj kampova u Zadarskoj županiji prema kategorijama

Kategorija	Naziv	Broj
2*	Diana&Josip, Đardin, Mia, Šimuni, Dalmacija, Planik, Sovinje, Arboretum, Filko, Maslinovi dvori, Matea, Adriana, Antonio, Blaž, Dugi otok, Feral, Katarelac, Katić, Krča, Kristina, Luka, Luka 2, Marin, Martin, Nacionalni park, Nordsee, Oliva, Paradiso, Paron Šime, Pineta, Plava Laguna, Porat, Roko, Sapavac, Stine, Šibuljina, Tamaris,	37
3*	Adria Sol, Biograd, Dalmacija, Crkvine Vransko jezero, Filip, Kargita, Karin, Miočić, Oaza, Pine Beach Pakoštane, Porat, Puntica, Adria, Primorje, Palamida, Anića kuk, Arcadia, Bepo, Coto, Darinka, Dido, Gara, Hipo II, Kaya, Korina, Kulina, Laguna, Lovre, Lu-ka, Luxury Liza I, Malenica, Marin, Medanić, Kulina II, Pisak, Plantaža, Port, Prtorić, Punta 2, Relax, Sandy, Skalinada, Tabor, Tomas, Tratica, Trstike, Turanj, Zora,	48
4*	Brevilacqua, Mandarino, Kozarica, Oaza mira, Park Soline, Zaton Holiday Resort, Bluesun Paklenica, Mićanovi dvori, Pašman, Hipo, Mate, Navis	12
5*	Falckensteiner Premium Camping Zadar	1
Kamp odmoriste	Lika, Marni	2
Ukupno		100

Izvor: Camping.hr, n.d.

6.6. MICE turizam

MICE (Meetings, Incentives, Congresses and Exhibitions) je oblik turizma koji uz standardni kongresni obuhvaća i izložbe, sastanke, poticajna putovanja, seminare, stručna usavršavanja te *teambuilding*-e. Ovaj oblik turizma je od velikog značaja za popunu kapaciteta u predsezoni i sezoni, a za njegov razvoj su potrebni smještajni kapaciteti vrlo visoke kategorizacije te popratni prostori poput konferencijskih dvorana i dvorana za sastanke te općenito prostora koji su pogodni za organizaciju događaja različitog tipa. Za ovaj tip turizma je izrazito važna i dobra prometna povezanost do i unutar destinacije te raznovrsna turistička ponuda kroz sadržaje poput *wellnessa*, sportskih aktivnosti i organiziranih izleta (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013).

6.7. Cikloturizam

Cikloturizam kao sve popularniji oblik turizma u kojem je cilj uživanje u prirodi i istraživanje destinacije uz vožnju biciklom, a ima vrlo velik razvojni potencijal na području Zadarske županije s obzirom na njezine reljefne osobine. Cikloturiste se može podijeliti u dvije kategorije: oni koji rade biciklističke ture iz svoje primarne destinacije te oni koji cijelo putovanje do odabrane destinacije organiziraju biciklom kao prijevoznim sredstvom. Ovaj oblik turizma se donekle preklapa s pustolovnim turizmom iako bi se pod cikloturizmom moglo smatrati poduzimanje izletničkih tura biciklom, a u pustolovni turizam bi se mogle ubrojiti ekstremne biciklističke discipline poput različitih varijanti brdskog biciklizma. Cikloturizam je

još uvijek u začetku razvoja s obzirom na nepostojanje osnovne biciklističke infrastrukture poput kvalitetnih staza koje su odvojene od prometnica, kvalitetnog i standardiziranog sustava označavanja staza te informiranja o istim (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013). U poglavlju 5.1.2.4. ovog rada je već spomenuta problematika biciklističke infrastrukture, a navedena je EuroVelo 8 – Mediteranska ruta. Ona trenutno nije službeno certificirana i označena je kao ruta u razvoju. Ovaj problem nije izražen samo na razini Zadarske županije već svih hrvatskih županija što zahtijeva cjelovit pristup problemu na državnoj razini. Na temu cikloturizma važno je spomenuti projekt *ZadarBikeMagic* Turističke zajednice Zadarske županije kojem je cilj razvoj županije kao cikloturističke destinacije te rješavanje prethodno navedenih problema koji usporavaju razvoj ovog oblika turizma.

6.8. Pustolovni turizam

Pustolovni turizam je jedan od najbrže rastućih oblika turizma u kojem je cilj bavljenjem raznim sportskim ili rekreativnim aktivnostima u prirodi pri čemu pojedinac skuplja doživljaje i iskustva. Moglo bi se reći kako je pustolovni ili kako ga se još naziva avanturistički turizam, jedan od aduta Zadarske županije za popunjavanje i širenje turističke ponude. Jedan od glavnih razloga je što ovaj tip turizma nije sezonski ograničen na određeni dio godine kao što je slučaj s kupališnim turizmom, već je širok spektar aktivnosti koje se mogu ubrojiti u ovu skupinu moguće prakticirati tijekom cijele godine. Reljef Zadarske županije je izrazito pogodan za aktivnosti poput planinarenja, alpinizma, biciklizma, raftinga ili posjećivanja avanturističkih parkova u kojima su uređeni sadržaji poput *zip-line*-a, adrenalinskih skokova, umjetnih stijena za penjanje ili ekstremnih planinarskih putova. Trenutno je ovaj oblik turizma najrazvijeniji na području Velebita i rijeke Zrmanje iz razloga što ti prostori posjeduju prirodnu osnovu potrebnu za razvoj svih prethodno nabrojenih aktivnosti (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013). Ipak, područje cijele Zadarske županije ima potencijal za dodatni razvoj ovog oblika turizma pri čemu bi se naglasak mogao staviti na biciklizam u čiju funkciju su stavljeni ili će tek biti stavljeni mnogi šumski, poljski i požarni putevi širom županije.

7. Statistički podaci turizma Zadarske županije od 1990. do 2018.

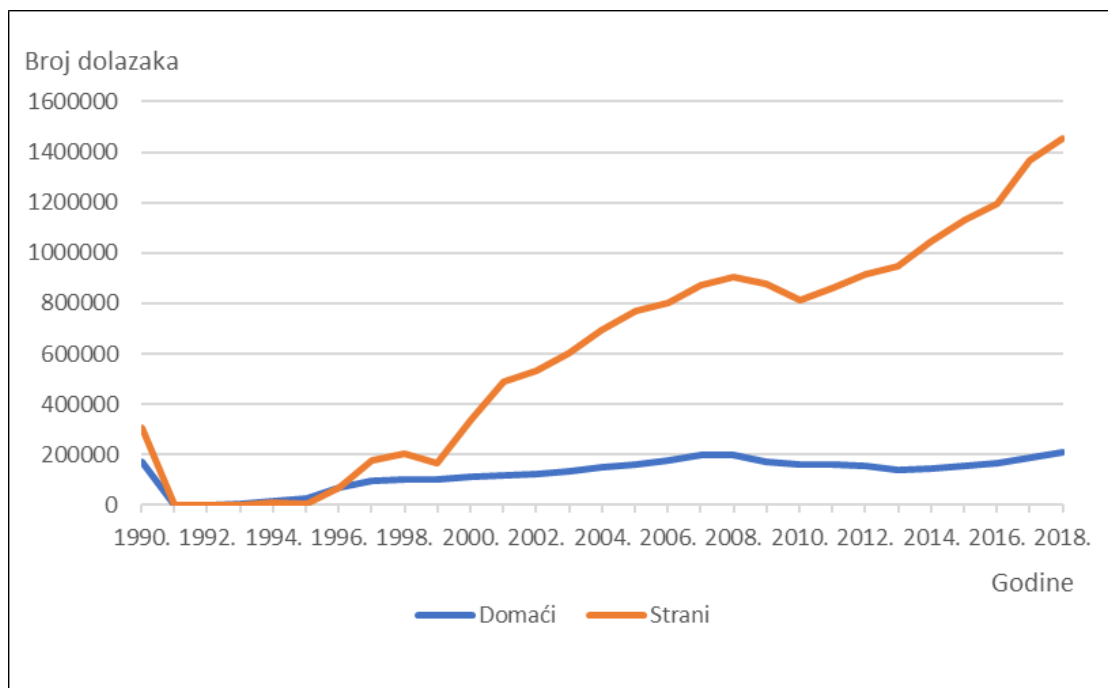
Od statističkih podataka prikupljeni su i analizirani podaci o broju dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista od 1990. do 2018. godine koji su prikazani u tablici (tab. 6.) te grafički (sl. 3. i 4.). Podaci za 1991. i 1992. godinu nisu prikazani jer nisu dostupni niti potpuni. Također je potrebno napomenuti kako je od 1993. do 1997. godine na snazi bio drugačiji administrativno-teritorijalni ustroj kada se Zadarska županija nazivala Zadarsko-kninska te u svom sastavu imala i općine s kninskog područja. Stoga podatke za to razdoblje treba pažljivo uzeti u obzir, a u tablici su prikazani kako bi se okvirno prikazao utjecaj Domovinskog rata na turizam

prostora koji se obrađuje u ovom radu. Podaci o broju dolazaka prikazani u tablici (tab. 6.) pokazuju drastičan pad broja dolazaka domaćih i stranih turista tijekom Domovinskog rata nakon čega slijedi oporavak i rast broja dolazaka do 1999. godine kada dolazi do prvog pada u broju dolazaka. Slijedi kontinuirani rast dolazaka do 2009. i 2010. godine kada je ponovo zabilježen drastičniji pad broja dolazaka kao rezultat financijske krize 2007. i 2008. godine koja je imala globalni utjecaj. Ponovno slijedi kontinuirani rast dolazaka stranih turista dok broj dolazaka domaćih turista nekoliko godina varira do 2014. godine kada počinje kontinuirani rast do 2018. godine. Rast broja noćenja stranih turista prati podatke o broju dolazaka stranih turista dok je broj ostvarenih noćenja domaćih turista imao nešto duži pad, od 2009. do 2013. godine, nakon čega slijedi rast broja ostvarenih noćenja do 2018. godine.

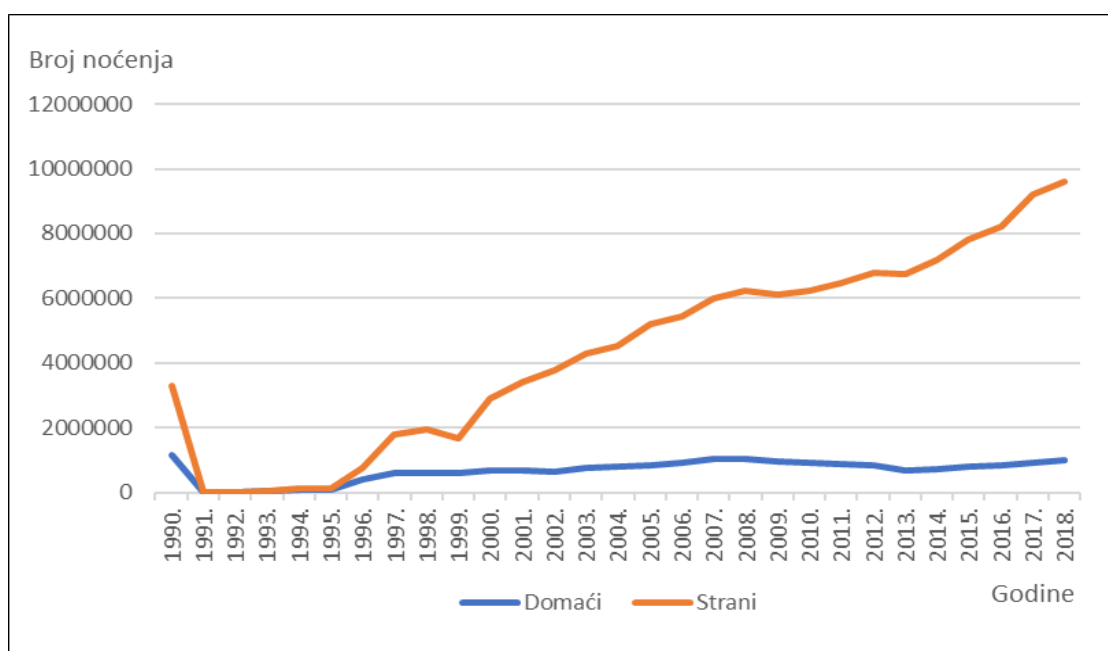
Tab.6. Broj dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista u Zadarskoj županiji od 1990. do 2018. godine

Godina	DOLASCI TURISTA			NOĆENJA TURISTA		
	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno
1990.	171.641	307.103	478.744	1.160.408	2.141.601	3.302.009
1991.	-	-	-	-	-	-
1992.	-	-	-	-	-	-
1993.	7.138	1.865	9.003	32.659	4.687	37.346
1994.	16.912	7.886	24.798	74.885	41.020	115.905
1995.	25.354	5.184	30.538	99.770	19.415	119.185
1996.	69.763	66.815	136.578	390.484	378.394	768.878
1997.	94.860	178.610	273.470	612.654	1.169.489	1.782.143
1998.	102.080	202.257	304.337	620.215	1.327.981	1.948.196
1999.	100.563	165.228	265.791	587.872	1.072.644	1.660.516
2000.	112.190	338.910	451.100	691.637	2.219.278	2.910.915
2001.	120.404	491.717	612.121	670.887	2.763.911	3.434.798
2002.	122.661	531.594	654.255	646.664	3.132.608	3.779.272
2003.	135.538	605.538	741.076	743.064	3.563.634	4.306.698
2004.	149.339	693.951	843.290	807.392	3.733.512	4.540.904
2005.	161.630	769.879	931.509	841.193	4.373.782	5.214.975
2006.	177.786	799.609	977.395	913.899	4.533.761	5.447.660
2007.	199.975	872.684	1.072.659	1.058.591	4.950.081	6.008.672
2008.	197.174	904.996	1.102.170	1.038.183	5.199.486	6.237.669
2009.	171.615	877.404	1.049.019	960.056	5.157.675	6.117.731
2010.	159.709	811.383	971.092	911.489	5.312.335	6.223.824
2011.	160.113	862.351	1.022.464	897.165	5.583.902	6.481.067
2012.	158.198	915.994	1.074.192	834.921	5.948.151	6.783.072
2013.	137.672	949.116	1.086.788	700.517	6.047.341	6.747.858
2014.	142.598	1.044.310	1.186.908	726.744	6.457.406	7.184.150
2015.	157.386	1.132.476	1.289.862	815.585	7.001.287	7.816.872
2016.	165.964	1.196.242	1.362.206	834.389	7.375.463	8.209.852
2017.	189.302	1.370.117	1.559.419	937.742	8.280.744	9.218.486
2018.	211.114	1.453.353	1.664.467	1.015.987	8.574.859	9.590.846

Izvor: DZS, 1991. i 2018.

Sl.3. Broj dolazaka domaćih i stranih turista u Zadarskoj županiji od 1990. do 2018. godine
Izvor: DZS, 1991. i 2018.

Sl.4. Broj noćenja domaćih i stranih turista u Zadarskoj županiji od 1990. do 2018. godine
Izvor: DZS, 1991. i 2018.

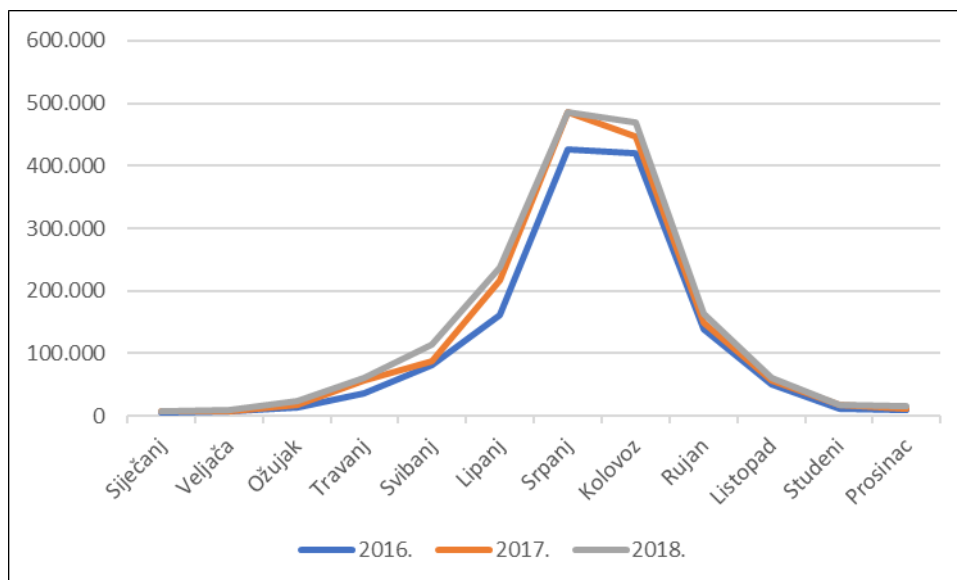
Iako ovi podaci ukazuju na pozitivan rast i razvoj turizma treba naglasiti i negativnu stranu koja se odnosi na poprilično izraženu sezonalnost turizma Zadarske županije koja je prikazana u slijedećim tabličnim (tab. 7.) i grafičkim priložima (sl. 5. i 6.). Iz mjesečnih podataka o broju dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista koji su dostupni za 2016., 2017. i 2018. godinu vidljivo je kako se najveći broj dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista ostvaruje u razdoblju

od lipnja do rujna s posebnim naglaskom na srpanj i kolovoz kada se broj dolazaka i noćenja višestruko povećava u odnosu na mjesec predsezone i posezone, a pogotovo u usporedbi sa zimskim mjesecima. Ipak, usporedbom 2016. i 2018. godine, primjećuje se znatniji relativan rast u broju dolazaka i noćenja u mjesecima predsezone i posezone nego u mjesecima glavnog dijela sezone što upućuje na njezino produženje.

Tab.7. Usporedba ukupnog broja dolazaka i noćenja turista po mjesecima u Zadarskoj županiji u 2016., 2017. i 2018. godini

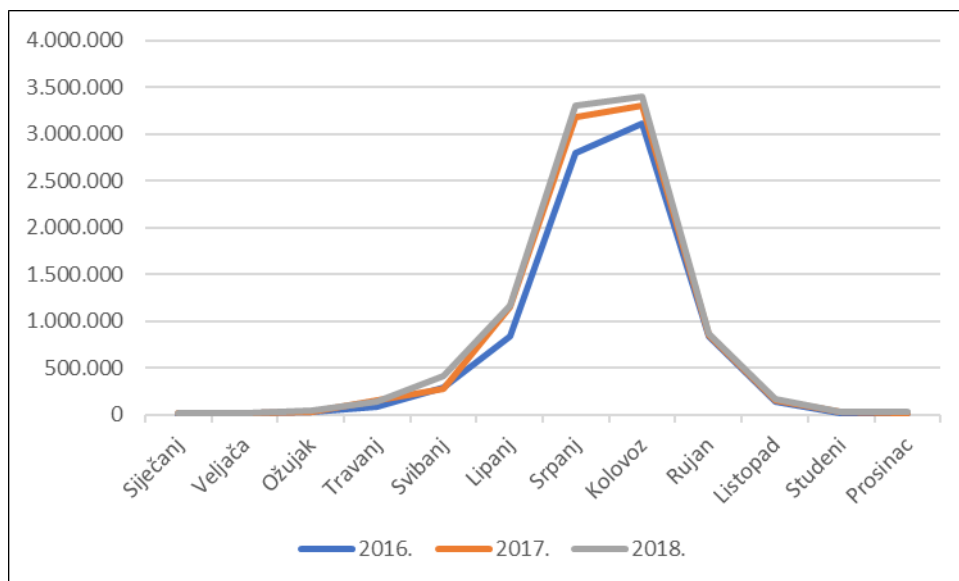
Dolasci			Noćenja				
Mjesec	2016.	2017.	2018.	Mjesec	2016.	2017.	2018.
Siječanj	5.103	7.007	7.649	Siječanj	11.439	17.124	15.323
Veljača	6.629	7.686	8.960	Veljača	13.062	17.435	16.851
Ožujak	12.988	16.845	24.079	Ožujak	31.370	33.120	46.805
Travanj	36.811	55.798	60.106	Travanj	90.333	155.453	145.788
Svibanj	81.252	87.777	113.803	Svibanj	288.452	272.607	412.184
Lipanj	162.227	216.468	236.617	Lipanj	846.131	1.162.028	1.164.990
Srpanj	427.231	486.627	486.491	Srpanj	2.797.199	3.175.261	3.304.888
Kolovoz	420.177	446.544	469.333	Kolovoz	3.107.750	3.309.050	3.394.834
Rujan	139.175	148.860	163.555	Rujan	836.024	858.680	861.662
Listopad	49.748	56.230	61.287	Listopad	144.210	159.987	167.198
Studeni	11.174	18.161	17.743	Studeni	23.559	35.923	33.018
Prosinac	9.691	11.416	14.844	Prosinac	20.323	21.818	27.305

Izvor: DZS, 2018.

Sl.5. Usporedba ukupnog broja dolazaka turista po mjesecima u Zadarskoj županiji u 2016., 2017. i 2018. godini

Izvor: DZS, 2018.

Sl.6. Usporedba ukupnog broja noćenja turista po mjesecima u Zadarskoj županiji u 2016., 2017. i 2018. godini
Izvor: DZS, 2018.

8. Značajnije investicije, projekti i programi u turizmu županije

U ovom poglavlju spomenuti će se nekoliko značajnijih investicija, projekata i programa koji su doprinijeli ili će tek doprinijeti razvoju turizma Zadarske županije.

8.1. Putničko-trajektna luka Gaženica

Izgradnjom putničkog i trajektnog terminala u luci Gaženica i premještanjem cjelokupnog trajektnog prometa iz stare luke u centru grada Zadra otvoreno je novo poglavlje u razvoju samog grada, ali i Zadarske županije. Dugogodišnja prometna zagušenost stare luke te Poluotoka koja je do izražaja dolazila u turističkoj sezoni uvelike je riješena izmještanjem kompletnog trajektnog prometa u luku Gaženica. Uzme li se u obzir i brza cesta koja spaja čvor Zadar 2 na autocesti A1 i luku Gaženica, benefiti su još veći jer je luka time dostupnija i smanjuje se pritisak na gradske prometnice. Osim preuzimanja tereta cjelokupnog trajektnog prometa, Gaženica ima i funkciju prihvata velikih brodova za krstarenja i kružna putovanja. To je znatno utjecalo na prometno rasterećenje stare luke i Poluotoka čime se poboljšava kvaliteta života stanovnika grada, ali i doživljaj i iskustvo turista. Rasterećenje stare luke ujedno znači i veći kapacitet za prihvata manjih putničkih i turističkih brodova te jahti, a sve u funkciji turizma (Lučka uprava Zadar, n.d.).

8.2. Projekt „Pašman rivijera“

Projekt „Pašman rivijera“ predstavlja jednu od najvećih *greenfield* investicija u hrvatski turizam s procijenjenom vrijednošću od oko 500 milijuna eura. Cilj projekta je izgradnja potpuno novog turističkog centra najviše kategorije na južnoj obali otoka Pašmana u sklopu kojeg bi se nalazili

luksuzni hotel, apartmani, vile, sidrišta za brodove, kulturnih i edukacijskih objekata te rekreacijsko područje koji su samo djelić mnoštva sadržaja koje ovaj projekt predviđa na 260 ha površine od uvale Soline do uvale Žinčena. Nositelj projekta je općina Pašman koja će od projekta imati mnogostruku korist s obzirom da će budući koncesionar biti obavezan općini plaćati dogovorenu naknadu za koncesiju u trajanju od 100 godina. Osim ubiranja koncesijske naknade, općina će imati koristi i od radnih mjesta koja će se otvoriti u centru za koji se planira cjelogodišnji rad (Pašman rivijera, n.d.).

8.3. Projekt „WELCOME“

Radi se o projektu podizanja kvalitete u obiteljskom smještaju koji je 2015. godine pokrenula Turistička zajednica Zadarske županije u suradnji s ostalim lokalnim turističkim zajednicama s područja Zadarske županije. Projekt predstavlja nadopunu postojećeg sustava kategorizacije kojom se želi dodatno specijalizirati iznajmljivače za prihvata gostiju koji imaju specifične zahtjeve. Zato su unutar brenda *Welcome* oformljeni podbrendovi *City*, *Rural*, *Family* i *Bike*. Iznajmljivači od ovog projekta imaju koristi prvenstveno zbog bolje promidžbe smještaja koja im se nudi putem službene internetske stranice te tiskanih materijala koji se dijele na sajmovima. Neki od ciljeva ovog projekta koji se navode su: povećanje kvalitete turističke ponude obiteljskog smještaja, jačanje vidljivost segmenta te time i prepoznatljivost, poticanje specijalizacije prema različitim ciljnim skupinama gostiju, stvaranje značajne strateške prednosti te stvaranje preduvjeta za produženje sezone (Turistička zajednica Zadarske županije, n.d.).

8.4. *Zadar Bike Magic*

Projekt pod imenom *Zadar Bike Magic* usmjeren je razvoju i promoviranju cikloturizma na području Zadarske županije koja ima jedinstveni potencijal za njegov razvoj. Ovo je još jedan projekt Turističke zajednice Zadarske županije koji za cilj ima jedinstvenu standardizaciju te revitalizaciju i stavljanje u funkciju velikog broja šumskih, poljskih i požarnih puteva. Kako bi se pružila prilika za turistički i gospodarski razvoj manje razvijenih krajeva Zadarske županije poput podvelebitskog prostora te ličko-pounskog prostora posebna pozornost se usmjerila tim krajevima te mogućnosti kombinacije s ruralnim turizmom tog prostora kao dopunskog ponude cikloturizmu. Za potrebe projekta osmišljeno je i trasirano 86 kružnih biciklističkih staza koje su podijeljene u 3 kategorije: cestovne, brdske i obiteljske. Osim osmišljavanja i trasiranja staza, projektom se pristupilo standardizaciji različitih tipova smještaja (hoteli, apartmani, kampovi) za specifične potrebe cikloturista kao što su: posebne prostorije za smještaj bicikala, dostupan biciklistički alat za popravke i održavanje, prostor za pranje bicikala, mogućnost pranja

biciklističke odjeće, posebna prehrana, dostupnost informacija poput biciklističkih karata, mogućnost unajmljivanja bicikla te usluga prijevoza bicikala i biciklista. Za potrebe projekta izrađene su i internetska stranice te mobilna aplikacija kako bi se biciklistički sadržaji što bolje približili korisnicima (Turistička zajednica Zadarske županije, n.d.).

8.5. Centar izvrsnosti Cerovačke špilje

Cerovačke špilje imaju status geomorfološkog spomenika prirode i kao takve čine izvanrednu prirodnu atrakcijsku osnovu za razvoj turizma na opustjelom području južne Like. Projekt vrijedan gotovo 63 milijuna kuna većim dijelom, oko 53 milijuna kuna, financira Europska unija sredstvima iz Europskog fonda za regionalni razvoj. Nositelj ovog projekta je Javna ustanova Park prirode Velebit u suradnji sa Zadarskom županijom, Javnom ustanovom Natura Jadera te Zagrebačkim speleološkim savezom. Projekt čiji se završetak očekuje krajem 2020. godine za cilj ima izgradnju centra za prihvata i informiranje posjetitelja, uređenje vanjskih šetnica među kojima su i pristupi pećinama, izgradnju pješačkog prijelaza preko željezničke pruge Gračac-Knin, uređenje Cerovačkih špilja za turističko posjećivanje te implementaciju elemenata interpretacije i edukacije u novoizgrađenoj i obnovljenoj posjetiteljskoj infrastrukturi (Park prirode Velebit, n.d.). Ovaj projekt će zasigurno dati novi zamah turističkom razvoju ovog dijela Zadarske županije, pogotovo u kombinaciji s drugim oblicima turizma koji imaju razvojni potencijal u tom kraju kao što su ruralni turizam i cikloturizam.

9. SWOT analiza turizma Zadarske županije

SWOT analiza je metoda pomoću koje se identificiraju i ističu relevantne činjenice i obilježja određenih proizvoda ili pojava, a svrstavaju se u četiri kategorije: snage, slabosti, prilike i opasnosti. Snage i slabosti predstavljaju unutarnja obilježja, a prilike i opasnosti se odnose na vanjske utjecaje. *SWOT* analiza predstavlja efikasnu metodu koje se često koristi u planiranju poslovanja ili razvoja pa se stoga može upotrijebiti i za analizu stanju turizma određenog prostora.

9.1. Snage

Najvećim snagama u turizmu Zadarske županije moglo bi se smatrati njezinu izuzetno bogatu prirodnu i društvenu osnovu te razvojni potencijal na kojima gradi i razvija različite oblike turizma. Velikom snagom se može smatrati i vrlo dobar geografski položaj te prometna povezanost županije. Kao snaga bi se također moglo istaknuti i strategije i projekte koji se u županiji provode s ciljem poboljšanja turističke ponude što znači da postoji svijest o problemima koji postoje te da su oni prepoznati i da se radi na njihovu rješavanju.

9.2. Slabosti

Kao slabosti turizma Zadarske županije može se navesti loš željeznički promet, mali broj smještajnih kapaciteta koji su svrstani u najviše kategorije poput hotela s 5 zvjezdica i marina I.-e kategorije. Nedovoljno razvijeni različiti oblici turizma poput ruralnog ili cikloturizma kojima bi se umanjila izražena sezonalnost turizma koja je trenutno prisutna u turizmu Zadarske županije.

9.3. Prilike

Glavne prilike za daljnji razvoj i poboljšanja turističke ponude se odnose na podizanje kvalitete smještajnih kapaciteta te provođenje raznih projekata koji za cilj imaju poboljšanje turističke ponude te stvaranje novih turističkih proizvoda. Tu se mogu istaknuti projekti podizanja kvalitete obiteljskog smještaja te projekt *brendiranja* Zadarske županije kao cikloturističke destinacije. Za financiranje i provođenje projekata te investicija od velike pomoći mogu biti i fondovi Europske unije. Važno je iskoristiti potencijal koji postoji i razvijati specifične oblike turizma koji nisu ovisni o vremenu i ljetnim mjesecima i koji mogu doprinijeti ukupnom produženju sezone i rasterećenju vršnog dijela sezone.

9.4. Opasnosti

Među glavne opasnosti turizma Zadarske županije može se uvrstiti razvoj konkurentskih županija na hrvatskoj obali poput susjedne Šibensko-kninske županije te razvoj ostalih mediteranskih destinacija. Određenu opasnost uvijek predstavljaju i globalne političke i financijske krize koje mogu utjecati na standard građana država koje su glavna emitivna tržišta za turizam županije. Jedna od velikih opasnosti koja je u posljednjih nekoliko godina sve izraženija jest i odljev kvalitetne radne snage za rad u turizmu, a s konstantnim porastom broja turista koji je koncentriran na manji vremenski period postoji i opasnost od preopterećenja i degradacije prostora.

10. Zaključak

Prvi začeci turističke djelatnosti koja se na području Zadarske županije počela pojavljivati još u 19. st. iako u nešto drugačijem obliku nego što je to danas, utrla su put modernom turizmu današnjice. Izvanredni prirodni atraktivni faktori Zadarske županije poput sredozemne klime, raznolikog reljefa, bogate flore i faune, mnoštva hidrogeografskih elemenata te brojnih zaštićenih područja, pridonijeli su turističkoj valorizaciji na kojima su se razvili te se i dalje razvijaju razni oblici turizma poput kupališnog, nautičkog, pustolovnog te cikloturizma. U dosadašnjem razvoju turizma, nešto veću ulogu odigrali su upravo prirodni atraktivni faktori na

kojima se u velikoj mjeri turizam bazirao u prošlosti, ali i u sadašnjosti. Argument za ovakvu tvrdnju je razvijen kupališni turizam te izražena sezonalnost turizma u ljetnim mjesecima što ukazuje na nedovoljno iskorištavanje bogatih društvenih faktora. Prilika za daljnji razvoj turizma krije se upravo u društvenim atraktivnim faktorima kojih u Zadarskoj županiji ne nedostaje, ali još nije iskorišten njihov puni potencijal nego još uvijek služe kao dopunski sadržaj. Valorizacijom društvenih atraktivnih faktora, na kojima bi se razvijali ostali specifični oblici turizma koji bi omogućili produženje turističke sezone te ravnomjerniji turistički razvoj svih područja Zadarske županije, turistička ponuda može postati raznolikija i kvalitetnija te se odmaknuti od standardnog i zastarjelog turističkog modela gdje je glavni turistički proizvod 'Sunce i more'. Na razvoj turizma Zadarske županije uvelike su utjecali i kvalitetni komunikacijski i receptivni faktori koji čine dobar temelj za daljnji razvoj turizma, podizanje kvalitete i stvaranje novih turističkih proizvoda. Statistički podaci ukazuju na značajan rast broja dolazaka i noćenja prvenstveno stranih turista dok je rast vezan za domaće turiste sporiji, vjerojatno kao posljedica smanjenog životnog standarda hrvatskih građana u kombinaciji sa sve većim cijenama u hrvatskom turizmu. Primjetan je rast broja dolazaka u mjesecima predsezone i posezone što ukazuje na pozitivne ishode razvoja specifičnih oblika turizma i kreiranja novih turističkih proizvoda. Razvoju i podizanju kvalitete turističke ponude Zadarske županije uvelike doprinose mnoga ulaganja u prometnu infrastrukturu ili poboljšanje i izgradnju turističkih sadržaja. Od velike su važnosti i projekti koje provodi Turistička zajednica Zadarske županije, a kojima se nastoji podignuti kvaliteta smještajnih kapaciteta i specifičnih oblika turizma. Kombinacijom velikog turističkog razvojnog potencijala, kvalitetnih projekata koji se provode i pametnim upravljanjem prirodnim i društvenim resursima u prostoru županije, budućnost turizma u Zadarskoj županiji nije upitna te se može očekivati daljnji rast i razvoj turizma te njegovih specifičnih oblika.

Literatura

Blaće, A., 2014: 'Prilog poznavanju regionalne strukture Primorske Hrvatske – regionalizacija ravnokotarskog prostora', *Geoadria*, 19(1), str. 129-145.

Curić, Z., Glamuzina, N., Opačić, V. T., 2013: *Geografija turizma*, Naklada Ljevak, Zagreb.

Čučić, V., 2006: 'Bokelji između Boke i Trsta', *Naše more*, 53(1-2), str. 77-88.

Državni hidrometeorološki zavod, 2008: *Klimatski atlas Hrvatske 1961 - 1990. 1971 - 2000.*, DHMZ, Zagreb.

Kovačić, M., i Komać, A. (2011). 'Pitanja o upravljanju plažama u Hrvatskoj s naglaskom na Zadarsku županiju', *Naše more*, 58(5-6), str. 244-255.

Krpina, V. (2015). 'Analysis of the relation between visitors and protected natural areas in the Zadar County', *Šumarski list*, 139(11-12), str. 535-551.

Medić, Đ.Š., 2014: 'Prilog revalorizaciji baštine, obnovi i razvoju Bukovice', *Godišnjak Titius*, 6-7(6-7), str. 415-435.

Petrić, L., 2007: *Osnove turizma*, Ekonomski fakultet, Split.

Svržnjak, K., Šarić, M., Kantar, S., Jerčinović, S., 2017: 'Obilježja ponude ruralnog turizma dalmatinskih turističkih regija', *Agroeconomia Croatica*, 7(1), str. 117-125.

Šegota, T., Filipčić, A., 1996: *Klimatologija za geografe, III. prerađeno izdanje*, Školska knjiga, Zagreb.

Izvori

Camping.hr, n.d.: *Kampiranje u Hrvatskoj*, <https://www.camping.hr/hr/hrvatski-kampovi/zadar> (02.09.2019.)

Državni zavod za statistiku, 2018: *Turizam – pregled od 1954.*, www.dzs.hr (25.07.2018.).

Državni zavod za statistiku, 2018: *Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista, županije, mjesečno*, www.dzs.hr (25.07.2018.).

Državni zavod za statistiku, 2008-2018: *Nautički turizam - Kapaciteti i poslovanje luka nautičkog turizma*, www.dzs.hr (01.09.2019.).

Državni zavod za statistiku, n.d.: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, <https://www.dzs.hr/> (06.08.2019.).

Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, n.d., *Bioportal*, <http://www.bioportal.hr/gis/> (10.08.2019.).

Hrvatska gospodarska komora i Ministarstvo turizma, 2015: *Ruralni turizam Hrvatske: Nacionalni katalog*, <https://www.hgk.hr/documents/hgkkatalogruralniturizamhrvatskeweb57728ea64487b.pdf> (01.09.2019.).

Jadrolinija, n.d., *Red plovidbe*, <https://www.jadrolinija.hr/docs/default-source/me%2091unarodni-red-plovidbe-2019/zd-an-hr19.pdf?sfvrsn=2> (15.08.2019.).

Lučka uprava Zadar, n.d.: Putnička luka Gaženica, <http://www.port-authority-zadar.hr/nova.php> (05.09.2019.).

Ministarstvo turizma, 2016: Pravilnik o razvrstavanju i kategorizaciji ugostiteljskih objekata iz skupine kampovi, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_06_54_1409.html (02.09.2019.)

Ministarstvo turizma, 2019, Popis kategoriziranih turističkih objekata u republici hrvatskoj, <https://mint.gov.hr/pristup-informacijama/kategorizacija-11512/arhiva-11516/11516> (16.08.2019.).

Park prirode Velebit, n.d.: Centar izvrsnosti Cerovačke špilje, <https://www.pp-velebit.hr/hr/ustanova-2/projekti/centar-izvrsnosti-cerova%C4%8Dke-%C5%A1pilje> (06.09.2019.)

Pašman rivijera, n.d.: Pašman resort, <https://www.pasman-rivijera.hr/project/> (05.09.2019.)

Razvojna agencija Zadarske županije, 2013: Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. - 2023., https://www.zadarskazupanija.hr/images/dokumenti/GP_razvoja_turizma_Zadarske_zupanije_FINAL_svibanj_2014.pdf (27.05.2019.).

Republički zavod za statistiku, 1991: Promet turista u primorskim općinama 1990.: Promet turista u mjestima 1990., Zagreb.

Turistička zajednica grada Zadra, n.d.: *O počecima hotelijerstva u Zadru*, <https://www.zadar.travel/hr/o-zadru/povijesne-zanimljivosti/09-01-2011/o-pocecima-hotelijerstva-u-zadru#.XXa0wCgzY2x> (06.08.2019.).

Turistička zajednica grada Zadra, n.d., *Vodič*, <https://www.zadar.travel/hr/vodic> (01.08.2019.).

Turistička zajednica Zadarske županije, n.d.: Projekt označavanja kvalitete u obiteljskom smještaju, <http://www.zadar.hr/wp-content/uploads/2015/03/projekt-oznacavanja-kvalitete-u-obiceljskom-smjestaju.pdf> (15.07.2019.)

Turistička zajednica Zadarske županije, n.d.: Knjiga standarda – ZadarBikeMagic, http://www.zadar.hr/wp-content/uploads/2016/03/zbm_knjiga-standarda.pdf (06.09.2019.)

Turistička zajednica Zadarske županije, n.d.: *Plaže*, <http://www.zadar.hr/hr/category/kamo-otici/plaze/> (08.08.2019.).

Zadar airport, n.d., *Destinacije*, <https://www.zadar-airport.hr/destinacije#zad> (15.08.2019.).

Zadarska županija, n.d.: *Gradovi i općine Zadarske županije*, <https://www.zadarskazupanija.hr/o-nama/gradovi-i-opcine> (06.08.2019.).

Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, 2001: *Prostorni plan Zadarske županije*, https://www.zpu-zadzup.hr/download/2001_PPZ%C5%BD.pdf (05.08.2019.).